

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№10

2025
oktyabr

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

*Elektron nashr, 550 sahifa.
2025-yil, 25-oktyabr,*

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

JAHON MOLIYA TIZIMIDA “YASHIL” MOLIYALASHTIRISHNI RIVOJLANISHINING MUAMMOLARI VA SHARTLARI	12
Quliyev Begimqul Melikovich	
EKOLOGIK MIGRANTSIYANI MINTAQAVIY MIQYOSDA MUVOFIQLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI	18
Bahtiyor Ismoilov Ulug‘bek o‘g‘li, Kadirova Zulayxo Abduxalimovna	
O‘ZBEKISTONDA BANK XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH HOLATI	25
Davletova Nilufar Tulanovna	
EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA MINTAQANI IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	30
Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li	
SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XORIJ TAJRIBASI	37
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
MAHALLIY XOMASHYO BAZASIDAN FOYDALANISH ORQALI ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI KAMAYTIRISH YO‘LLARI	46
Sultanov Dilshod Normamatovich	
IQTISODIYOTI RIVOJLANGAN DAVLATLARDA INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	50
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
O‘QITUVCHILAR VA TALABALAR UCHUN INNOVATSION TA’LIM DASTURLARINI ISHLAB CHIQISHDA XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHUV MEXANIZMLARI	62
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA’RIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQLARNING ILMIY-TADQIQOTLAR SHARHI	68
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o‘g‘li	
RESPUBLIKA IQTISODIY TARAQQIYOTIDA OLIY TA’LIMNI MODERNIZATSIYA QILISH VA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINING O‘RNI	74
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich	
DAVLAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	80
O. Nurmuradov	
ICHKI AUDIT SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA BUXGALTERIYA MA’LUMOTLARINING ICHKI AUDIT JARAYONIDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHNING AHAMIYATI	85
Xamidov Javoxir Shavkat o‘g‘li, Muxitdinov Shoxijaxon Xudoyor o‘g‘li	
XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	90
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
KORPORATIV TUZILMALARDA INVESTITSION JOZIBADORLIKNI TA’MINLASHNING AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDAGI ROLI	95
Qurbonov Javlonbek Jurabekovich, Raxmatov Faxriddin Xasanovich	
GLOBAL RIVOJLANISH JARAYONIDA SUG‘URTA XIZMATLARINI ISLOH QILISH MASALALARI	99
Xushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o‘g‘li	

DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	103
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	
BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA ERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINING AHAMIYATI	109
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА НА РЫНКЕ ТРУДА	115
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURSLARNI SOLIQQA TORTISHGA OID TADQIQOTLARNING NAZARIY TAHLILI	123
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISH: XULQ-ATVOR IQTISODIYOTI VA PROGRESSIV TARIFLARNI LOYIHALASH	129
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
DAVLAT RAQAMLI LOYIHALARI: UZINFOCOMNING TA'LIM TIZIMI VA IQTISODIY SAMARADORLIKKA QO'SHGAN HISSASI	134
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ПАСПОРТОВ В ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ	140
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
BANK XIZMATLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	148
Xolikova Oydin Olimjonovna	
PNEVMOMEXANIK YIGIRISH TEXNOLOGIYASI XUSUSIYATLARI	153
Jumaniyazov Kadam, Salimov Shuhrat Halimovich, Nazarov Ramazon Anvarovich	
GREEN INDUSTRY AND THE ECONOMY OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY CONSTRUCTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S OPPORTUNITIES	158
Mansurova Sayyora Bakhtiyor kizi	
TELEKOMMUNIKATSIYA SOHASINI RIVOJLANTIRISH TAHLILI	166
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINING MIKRO VA MAKRO TUZILMALARI, ULARNING FUNKSIONAL METADOLOGIK TAMOIYILLARI	171
Z.Teshayev	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT ULUSHI MAVJUD KORXONALARNI BOSHQARISHDA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	176
Ismailov Allayor Rashidovich	
MAHSULOT TANNARXINI ANIQLASHDA ISHLAB CHIQRISH XARJATLARINI OG'ISHISHLARI VA ULARNI TAQSIMLASH	183
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
ПОВЫШЕНИЕ СТОИМОСТИ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ОБЪЕКТОВ НА ОСНОВЕ АУТСОРСИНГА	186
Исмагулова Гульмира Нуралиевна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY KONSEPSIYASI	193
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INSTITUTSIONAL VA TASHKILIY MEXANIZMLARI	198
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
TIJORAT BANKLARIDA UZOQ MUDDATLI RESURSLARNI JALB QILISHDA XALQARO TAJRIBA	203
Abduraxmonov Akmal Nurmamat o'g'li	

MEHNATGA LAYOQATLI TRANSPORT SOHASIDAGI AHOLINI ISH O'RINLARI BILAN TA'MINLANGANLIK HOLATINI TAHLILI	207
Abdullayeva Nigora Shamsiddinovna	
TO'QIMACHILIK SOHASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MODELI	212
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI DIVERSIFIKATSIYASI VA GAROV TA'MINOTI SIFATINING BANK BARQARORLIGIGA TA'SIRI	220
Xolbozorov Husniddin Norbek o'g'li	
O'ZBEKISTON - 2030 STRATEGIYASI DOIRASIDA TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	226
Norova Nozima Nabiyeвна	
UY-JOY KOMMUNAL XIZMATLARNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KLASSTERLI MEXANIZMI TAHLILI	232
Odamboyev Oybek Ravshanbek o'g'li	
KORPORATIV BOSHQARUV TUZILMALARIDA MOLIVAVIY MUNOSABATLARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	236
Qurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich	
XALQARO SAVDONING RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	242
Jalolov Bekzod Sherzod o'g'li	
TA'LIM TIZIMINI MOLIVALASHTIRISHNING YANGI TIZIMINI JORIY ETISHGA QARATILGAN NAZARIY JIHATLAR	247
Dusanov Salim Mamarasulovich	
O'ZBEKISTONDA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA BOJXONA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	254
Aktamov Akbarjon Aslan o'g'li	
DAVLAT TA'LIM TASHKILOTLARIDA QURILISH XARAJATLARI HISOBINI YURITISH	262
Ostonokulov Azamat Abduraimovich	
РАЗРАБОТКА ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ ИНТЕГРАЦИИ КРЕАТИВНЫХ ИНДУСТРИЙ В ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНФРАСТРУКТУРУ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН	273
Хошимова Камилла Навфал қизи	
A NEW STAGE IN THE APPLICATION OF MARKET MECHANISMS TO ENTREPRENEURIAL ACTIVITY	285
Ibrayim Maxkamov	
RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI SOG'LIQNI SAQLASH XIZMATLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	291
Eshbekova Xayriniso Baxtiyorovna	
QASHQADARYO VILOYATI IQTISODIYOTIDA DXSH ASOSIDA INVESTITSIYA MUHITINING SHAKLLANISHI	297
Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA MIJOZLAR EHTIYOJLARINI O'RGANISH VA TAHLIL QILISH	301
Shaymanov To'liqin Mahmayusupovich	
ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВЫХ ПОДХОДОВ В НАЛОГОВОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ	306
Элбаева Мукаддас Рашидовна	
СИНТЕЗ НЕЧЕТКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	311
Бахриева Хуршида Аскарходжаевна, Сафаров Шохрух Шарофович, Бахрамов Муҳаммадали Ералиевичасистент	
ШАНХАЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК КАТАЛИЗАТОР ДОСТИЖЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	319
Базарова Гулнора Гуламовна	

O'ZBEKISTON KORXONALARINING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA BANK KREDITLASH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	323
Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
QUESTIONS ABOUT THE STUDY OF PERFORMANCE AND EFFICIENCY OF APPLICATION OF LOADING AND EXTRACTING EQUIPMENT	327
Azamat Umirzokov	
MATOLARNING HAVO O'TKAZUVCHANLIGI KORRELATSION TAHLILI	334
Ismailov Nurulla Tuychibayevich	
O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGI RISKLARINI SUG'URTALASHNING AFZALLIKLARI	339
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
IKKI QATLAMLI ARALASH TOLA TARKIBLI TRIKOTAJ TO'QIMASINI OLIISH USULI	343
Usnatdinova Elmira Faxratdinovna, Mirusmanov Baxtiyor, Abdurahimova Fazilat Abdullayevna	
MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARIDA ENG ILG'OR TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA QAROR QABUL QILISH JARAYONLARINING OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	347
Axmedov Farxod Raxmonjonovich	
IMPACT OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE ECONOMY OF UZBEKISTAN: CROSS-SECTORAL ANALYSIS	354
Jumayeva Kamola Azimjonovna, Khasanova Iroda Azizbek kizi	
KORXONA INVESTITSION FAOLLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY-USLUBIY MASALALARI XUSUSIDA	362
Ilyasova Barno Axmadovna	
MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI O'ZLASHTIRISHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI	371
G'afurov Sherzod Abduvaxob o'g'li	
EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH ASOSIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	378
Raximov Eshmurod Normuradovich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	385
Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi	
SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY KONSEPTUAL MEKANIZMLARI	392
Jalolov Abbosxon Ravshanxon o'g'li	
TEPKI UZELI KONSTRUKTIV XOSSALARI TAHLILI	398
Bozorova Farida Maxmudjonovna	
НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЪЕДИНЕНИЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГА НА НЕФТЕПРОДУКТЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	405
Пулатов Дилшод Хақбердиевич, Маматкулов Салимжон Рахмонкулович, Хужамурадов Аброрбек Рўзимурат ўғли, Воронин Сергей Александрович, Абдиев Мансур Мусурмонович	
OLIY TA'LIMGA INVESTITSIYA SIYOSATI: IQTISODIY TAHLIL VA ISTIQBOLLAR	410
Talapova Nargiza Baxriddinovna	
INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE SERVICE NETWORK	416
Bahriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
YANGI O'ZBEKISTON INVESTITSION MUHIT VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	421
Tirkashev Farruxjon Xolyigitovich	
МНОГОМЕРНАЯ БЕДНОСТЬ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ: ОЦЕНКА ЧЕРЕЗ РАМКУ MPI	426
Мамаризоев Жахонгир Исохонович	
ОЦЕНКА И ОПТИМИЗАЦИЯ ВЛИЯНИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБМЕННОГО КУРСА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	430
Норбаева Мухлиса Акрам кизи	

RAQAMLI TO'LOVLAR ASOSLARI VA XAVFSIZLIGI	440
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI	444
Xomidov Xojiakbar Adxamovich	
SOLIQ SIYOSATI ORQALI INKLYUZIV IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI.....	449
Saydakbarova Madinaxon Anisbekovna	
O'ZBEKISTONDA STARTAP EKOTIZIMINING SHAKLLANISHI VA BARQAROR RIVOJLANISHI YO'LLARI.....	454
Suleymanova Shoir Alavxanovna	
MILLIY IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNING O'RNI	459
Alimova Dilfuzaxon Rustam qizi	
MEHNAT BOZORINI OPTIMALLASHTIRISHNING MAKROIQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	464
Botirova Sarvinoz Bobir qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	469
Qurboniyazov Shaxzodbek Karimovich	
INVESTITSIYA FAOLIYATINI MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH USULLARINING MANBALARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	474
Boboqulov Akmal Muborakbekovich	
RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINING MOHIYATI VA TURLARI.....	482
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
FISKAL BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQQA TORTISHNING TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	491
Sulaymonov Farrux Shuxratovich	
ИНДЕКС ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ МОНИТОРИНГА УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	496
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
BANK MAJBURIYATLARI VA AKTIVLARINING VAQTINCHALIK NOMUTANOSIBLIK LARI RISKINI KAMAYTIRISH	502
Ibrohimov D.M.	
O'ZBEKISTON RAQAMLI PLATFORMALARI FAOLIYATIDA RAQOBAT SIYOSATINING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	507
Saparov Islom O'lmasovich	
RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA MARKETING YONDASHUVLARINING QISHLOQ XO'JALIGIGA TATBIQI	514
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
TIJORAT BANKLARI KAPITALI TARKIBIDA DAROMAD MANBALARINING ULUSHI VA KAPITALLASHUV JARAYONIDAGI O'RNI	520
Tursunov Mustafo Mirzayevich	
AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH TIZIMIDA INSTITUSIONAL HAMKORLIKNING O'ZIGA XOS JIHATLARI TAHLILI	524
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING IQTISODIY SAMARADORLIGI	528
Bobojonova Sevara Baxrombek qizi	
MINTAQA SANOATI RAQAMLI XIZMATLAR BOZORIDA TIJORATLASHTIRISHNI "SMART" MODEL I	533
Norov Murodjon Maxmudovich	

TOMORQADAN SAMARALI FOYDALANISH- KAMBAG'ALLIK MUAMMOSINI YUMSHATISHNING MUHIM OMILI	539
Xamidjon Shaxobov	
SUG'URTA KORXONALARIDA REZERVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	544
Najimova Nigora	

SUG'URTA KORXONALARIDA REZERVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Najimova Nigora

SamISI, doktorant

nigoranajimova743@gmail.com

Orcid: 0009-0004-1008-8883

Annotatsiya. Ushbu maqolada sug'urta korxonalarida rezervlar hisobini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda rezervlarning iqtisodiy mohiyati, ularni shakllantirishning xalqaro (17-MHXS) talablari va milliy amaliyotdagi kamchiliklar tahlil qilinadi. Shuningdek, rezervlarni hisoblashda aktuariy modellar, raqamli audit tizimlari va ichki nazorat mexanizmlaridan foydalanish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: sug'urta korxonasi, rezervlar hisobi, 17-MHXS, aktuariy model, risk boshqaruvi, moliyaviy barqarorlik, raqamli audit, diskontlashtirish, ichki nazorat, xalqaro standartlar.

Abstract. This article examines the improvement of reserve accounting in insurance companies. The study analyzes the economic nature of reserves, the requirements of the international standard IFRS 17, and the shortcomings of national practices. It also proposes the use of actuarial models, digital audit systems, and internal control mechanisms in reserve calculation.

Keywords: insurance company, reserve accounting, IFRS 17, actuarial model, risk management, financial stability, digital audit, discounting, internal control, international standards.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы совершенствования учета резервов в страховых компаниях. В исследовании анализируются экономическая сущность резервов, требования международного стандарта 17-МСФО и недостатки национальной практики. Также предложено использовать актуарные модели, цифровые аудиторские системы и механизмы внутреннего контроля при расчете резервов.

Ключевые слова: страховая компания, учет резервов, 17-МСФО, актуарная модель, управление рисками, финансовая устойчивость, цифровой аудит, дисконтирование, внутренний контроль, международные стандарты.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda har qanday korxona yoki tashkilot o'z faoliyatini davom ettirish, kelajakdagi moliyaviy tavakkallarni kamaytirish va ishonchli boshqaruv tizimini shakllantirish maqsadida rezervlar (zaxiralar) shakllantiradi. Rezervlar moliyaviy buxgalteriya hisobining asosiy elementlaridan biri bo'lib, ularning to'g'ri shakllantirilishi va hisobga olinishi korxona barqarorligi va moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Xususan, sug'urta tashkilotlarida rezervlar nafaqat faoliyatning moliyaviy tayanchini, balki sug'urta majburiyatlarining bajarilishini kafolatlaydigan asosiy vosita sifatida e'tiborga olinadi. Bunday rezervlar sug'urta shartnomalaridan kelib chiqadigan xavflarni yopish, to'lovlarni o'z vaqtida amalga oshirish va regulyatorlar tomonidan belgilangan soliq va audit standartlariga rioya etish uchun zarur.

Shuningdek, rezervlarning mavjudligi va ularning yetarli miqdorda shakllantirilganligi korxona kredit reytingi, investorlar ishonchi va moliyaviy ko'rsatkichlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Rezervlarning noto'g'ri baholanishi esa nafaqat ichki qarorlar sifatiga, balki tashqi manfaatdor tomonlarning xulq-atvoriga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Rezerv – buxgalteriya hisobida ma'lum xarajatlar, zararlar, tavakkalchiliklar yoki majburiyatlarni moliyaviy jihatdan qoplash uchun oldindan ajratilgan mablag'lar yig'indisidir.

Rezervlar turlicha mezonlarga ko'ra tasniflanadi. Quyidagi jadvalda bu tasniflar tizimli ko'rinishda keltirilgan:

1-jadval. Rezerv turlari

Tasnif mezonlari	Rezerv turlari
Maqsadiga ko'ra	Sug'urta zaxiralari, soliq rezervlari, amortizatsiya zaxiralari
Shakllantirish manbai	Sof foydadan, daromadlardan, xarajatlardan ajratilgan
Amal qilish muddati	Qisqa muddatli rezervlar, uzoq muddatli rezervlar
Qonunchilik asosida	Majburiy rezervlar, ixtiyoriy rezervlar
Subyektiv-huquqiy holat	Kutilayotgan, shartli va aniq majburiyatli rezervlar

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Rezervlar haqida turli olimlar o'zlarining fikr mulohazalarini bayon qilishgan. Biz tadqiqotimiz davomida 20 dan ortiq olimlarning fikrlarini o'rganib alohida guruhlariga ajratib izohladi.

1. Rezervlar – Moliyaviy xavf va yo'qotishlarni qoplash vositasi sifatida

Bu guruhdagi ta'riflarda rezervlar korxonaning kelajakdagi noaniq xarajatlarini yoki yo'qotishlarini yumshatish, qoplash uchun ajratiladigan moliyaviy bufer (zaxira) sifatida talqin qilinadi. Olimlar rezervlarning asosiy funksiyasi sifatida tavakkalchilikka qarshi moliyaviy tayyorgarlikni ko'rsatishadi. Ayniqsa, Grachev, Hendriksen, Cashin, Sadikov va Karimov ta'riflarida bu yondashuv yaqqol ifodalangan.

2. Rezervlar – Buxgalteriya majburiyatlarini e'tirof etish vositasi sifatida

Bu yondashuvga ko'ra, rezervlar – buxgalteriya hisobida e'tirof etilishi lozim bo'lgan hozirgi yoki kutilayotgan majburiyatlar bo'lib, ular o'tgan voqealarga asoslangan va ishonchli tarzda baholanishi mumkin. IAS 37 va IFRS 17 xalqaro standartlari ushbu konsepsiyani asoslaydi. Shuningdek, bu yondashuvni Schipper, Melville, Mautz, Epstein kabi olimlar ham tasdiqlaydi. Bunda rezervlar buxgalteriya hisobotining passivlari sifatida ko'rsatiladi.

3. Rezervlar – Sug'urta sohasida tavakkalchilikni yopuvchi texnik zaxiralar sifatida

Sug'urta faoliyatida rezervlar – bu sug'urta da'volarini qoplash, mukofotlar bo'yicha majburiyatlarni bajarish, xarajatlarni nazorat qilish va yirik ofatlarga moliyaviy tayyorlikni saqlashga xizmat qiladigan ajratmalar tizimidir. Bu guruhda Hatchett, Isroilov va IFRS 17 kabi manbalar orqali sug'urta texnik rezervlari alohida o'rganilgan. Bu ta'riflar texnik va yuridik yondashuvni o'z ichiga oladi.

4. Rezervlar – Foydadan ajratiladigan barqarorlashtiruvchi fond sifatida

Bu guruhdagi ta'riflar rezervlarni korxona foydasidan ajratiladigan va moliyaviy barqarorlikni ta'minlovchi moliyaviy fond sifatida ko'rsatadi. Shotbolt, Penman va Murodov ta'riflarida rezervlar moliyaviy nazoratning tarkibiy elementi, foyda taqsimoti yoki risklarni rejalashtirishda ishlatiladigan vosita sifatida talqin qilinadi.

5. Rezervlar – Moliyaviy strategiya va menejment vositasi sifatida

Rezervlar nafaqat ehtimoliy xarajatlarni yopish, balki moliyaviy strategiya, risk boshqaruvi va resurslarni rejalashtirish vositasi sifatida ham ko'riladi. Drury, Penman va Hatchett bu yondashuvni chuqurlashtirib, rezervlarni korxona ichki qaror qabul qilish tizimining bir qismi deb ta'riflashgan. Bunda ularning rejalashtirish va moliyaviy tahlil vositasi sifatida ishlatilishi asosiy rolni o'ynaydi.

2-jadval. O'zbekistonda sug'urta rezervlarining umumiy hajmi (mlrd so'm, 2020–2024)

Yil	Hayot sug'urtasi rezervi	Hayotdan tashqari rezerv	Jami rezervlar
2020	305	420	725
2021	410	535	945
2022	555	660	1 215
2023	685	735	1 420
2024	790	810	1 600

Sug'urta zaxiralari har qanday sug'urta tashkilotining moliyaviy barqarorligi, ishonchliligi va yuridik majburiyatlarini bajarish salohiyatini belgilovchi asosiy indikatorlardan biridir. Ular kompaniyaning kelajakdagi sug'urta to'lovlari, risklarni boshqarish strategiyasi, shartnoma majburiyatlari va reguliyator talablariga javob berishini ta'minlaydi. Bu tahliliy sharhda sug'urta zaxiralari bo'yicha yetakchi olimlar, xalqaro moliyaviy institutlar va amaliyotchi mutaxassislar fikrlari bayon etiladi.

Sug'urta zaxiralari haqida bir qancha olimlarning fikr va mulohazalarini keltirib o'tdik.

Iqtisodchi olimlar Hatchett, O. (2018): Sug'urta texnik zaxiralari – bu kompaniyaning moliyaviy tayyorgarligidir. Ular kutilayotgan da'volar va xarajatlarga qarshi ajratiladi. Isroilov, Sh.I. (2021): Sug'urta rezervlari – bu tashkilotning to'lov majburiyatlarini bajarish, mijoz ishonchini oshirish va barqarorlikni saqlash kafolatidir. Choriev, D. (2022): Sug'urta rezervlari – bu korxonaning risklarni sug'urtalash orqali moliyaviy javobgarlikni

oldindan yopish vositasidir. Melville, M.S. (2021): Sug'urta kompaniyasining zaxiralari risklarni boshqarish va yuridik majburiyatlarni ifodalovchi moliyaviy instrumentdir. Daykin, G. (1997): Sug'urta texnik zaxiralari bu aktuarli majburiyatlar bo'lib, ularning qiymati hozirgi diskontlangan holatda aniqlanadi. Karimov, A.T. (2020): Sug'urta rezervlarini shakllantirish – bu kompaniya qonuniy va moliyaviy ishonchligini saqlab qolish kafolatidir. Murodov, B.K. (2022): Sug'urta zaxiralari faqat statistik va aktuar tahlillar asosida aniqlanishi mumkin bo'lgan murakkab buxgalteriyaviy elementdir. Rejepova, E. (2022): Sug'urta rezervlari real majburiyatlarga muvofiq shakllantirilmasa, bu kompaniya uchun moliyaviy xatar tug'diradi. Sadikov, T.S. (2021): Sug'urta rezervlari moliyaviy strategiyaning markaziy elementi bo'lib, kompaniyaning risklarga tayyorligini belgilaydi.

Xalqaro tashkilotlar ham quyidagi fikrlarni bildirishgan: IFRS 17 (2021): Sug'urta zaxiralari bu shartnomalardan kelib chiqadigan majburiyatlarni moliyaviy o'lchash vositasidir. Ular kelajakdagi to'lovlar, xizmatlar va tavakkalchiliklar uchun ajratiladi. KPMG (2022): Sug'urta rezervlari to'lovga qobiliyatlilik va kapital yetariligi kafolatidir. Ularning noto'g'ri baholanishi moliyaviy xavf tug'diradi. Swiss Re Institute (2021): Texnik zaxiralar – bu sug'urta kompaniyasining makroiqtisodiy zarbalarga chidamliligini ko'rsatuvchi indikator. PwC (2023): Sug'urta zaxiralarni shakllantirishdagi eng katta muammo – bu IBNR (Incurred But Not Reported) da'volarini baholashdir. World Bank (2020): Texnik zaxiralar mijozlar manfaatini himoya qilishga xizmat qiladi va sug'urtalovchining likvidligini kafolatlaydi. Solvency II Directive (2015): Texnik proviziyalar ehtiyotkorlik, ishonchlilik va obyektivlik prinsiplari asosida hisoblanishi lozim.

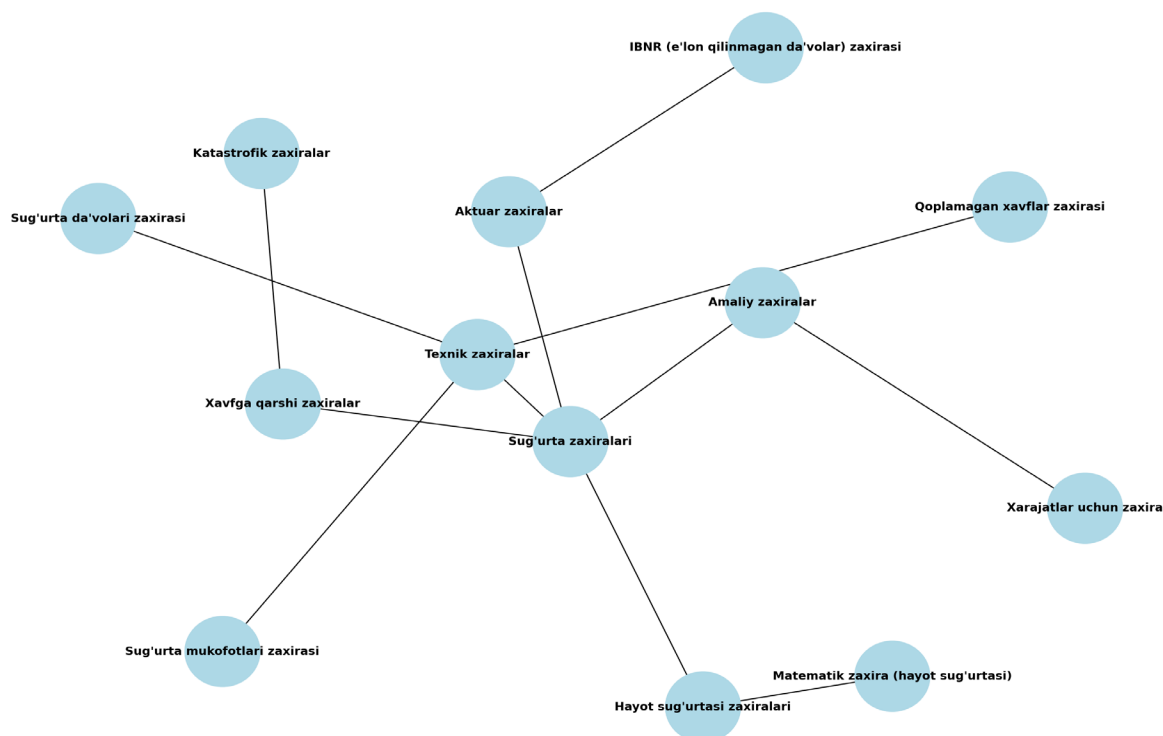
TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy abstraksiyalash, qiyosiy tahlil, statistik tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlildan ko'rinib turibdiki, sug'urta zaxiralari nafaqat buxgalteriya va aktuar masala, balki moliyaviy strategiya, risklarni boshqarish, regulyator ishonchi va mijozlar manfaatlarini himoya qilish vositasidir. Olimlarning fikrlari shuni ko'rsatadiki, zaxiralarning shakllantirilishi murakkab iqtisodiy, statistik va yuridik mexanizmlarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, xalqaro standartlar (IFRS 17, Solvency II) va ilg'or amaliyotlar (PwC, Swiss Re, World Bank) bu jarayonning sifatli tashkil etilishi uchun asosiy yo'riqnomadir.

Sug'urta zaxiralari turlari: Tashkiliy chizma

1-rasm. Sug'urta zaxiralari turlari.

Bu rasmda sug'urta zaxiralari asosiy tushuncha sifatida markazda joylashtirilib, undan kelib chiqadigan kategoriya va turli zaxira turlari mantiqiy grafik shaklida tasvirlangan. Har bir zaxira o'z guruhiga bog'langan tarzda ko'rsatilgan.

3-jadval. Sug'urta zaxiralari turlari

№	Zaxira turi	Hisoblash metodi	Shartnoma turi	Hisobotda aks etishi
1	Sug'urta mukofotlari zaxirasi (Unearned Premium Reserve, UPR)	Proporsional	Qisqa muddatli	Passiv – texnik zaxira
2	Sug'urta da'volari zaxirasi (Outstanding Claims Reserve, OCR)	Individ-sum	Har qanday	Passiv – qarzlilar
3	Qoplamagan xavflar zaxirasi (Unexpired Risk Reserve, URR)	Risk analiziga asoslangan	Qisqa muddatli	Passiv – ehtimoliy majb.
4	Xarajatlar uchun zaxira (Expense Reserve)	Pro rata	Har qanday	Xarajatlar bandida
5	Katastrofik zaxiralar (Catastrophic Reserve)	Foydadan ajratma	Har qanday	Passiv – xavf zaxirasi
6	Matematik zaxira (Life Insurance Mathematical Reserve)	Aktuar metod	Hayot	Passiv – uzoq muddatli
7	IBNR – E'lon qilinmagan da'volar zaxirasi (Incurred But Not Reported Reserve)	Statistika asosida	Har qanday	Passiv – baholanadigan

Sug'urta mukofotlari zaxirasi (Unearned Premium Reserve, UPR)- bu zaxira hali xizmat ko'rsatilmagan, lekin sug'urta mukofoti sifatida oldindan olingan daromadlar uchun ajratiladi. Asosan, sug'urta muddati tugamagan shartnomalar bo'yicha shakllantiriladi. To'liq mukofot summasidan amalga oshirilgan xizmat qismi ajratiladi. Qolgan qismi UPR sifatida zaxiraga olinadi va quyidagi formula orqali topiladi.

$$UPR = \text{Yillik mukofot} \times \frac{\text{Qolgan kunlar soni}}{\text{Shartnoma muddati (kunlarda)}}$$

Sug'urta da'volari zaxirasi (Outstanding Claims Reserve, OCR) - bu zaxira sug'urta hodisasi ro'y bergan, ammo hali to'lanmagan yoki da'vo rasmiylashtirilmagan holatlar uchun ajratiladi. Quyidagicha shakllanadi har bir da'vo fayl asosida to'liq baholanadi, aktuarlar tomonidan individual yoki guruh asosida hisoblanadi va xatolikdan saqlanish uchun IBNR zaxirasi bilan birga ko'riladi.

Qoplamagan xavflar zaxirasi (Unexpired Risk Reserve, URR) - sug'urta kompaniyasi noxush hodisalar kutilganidan ko'proq xarajat talab qilsa, bu zaxira mavjud mukofotlar kifoya qilmasligini qoplash uchun ajratiladi. Baholashda statistik xavflilik koeffitsienti hisobga olinadi va quyidagicha topiladi $URR = (\text{Kutilayotgan da'volar} + \text{xarajatlar}) - UPR$.

Xarajatlar uchun zaxira (Expense Reserve) - Sug'urta shartnomasi xizmat muddati davomida kelib chiqadigan administrativ va xizmat ko'rsatish xarajatlari qoplash uchun ajratiladi. Har bir mahsulot yoki shartnoma bo'yicha xarajat koeffitsienti belgilanadi va shartnoma soni yoki mukofot hajmiga nisbatan hisoblanadi.

Halokat zaxiralari (Catastrophic Reserve) - Tabiiy ofatlar, epidemiyalar yoki boshqa yirik xavflar bo'yicha kutilmagan, katta miqdordagi to'lovlar uchun ajratiladigan zaxira. Aktuarlar tomonidan sug'urta portfeli risk ko'rsatkichlari asosida aniqlanadi. Odatda foydadan ajratmalar shaklida yig'iladi (masalan, yillik foydaning 5–10%).

Matematik zaxira (Life Insurance Mathematical Reserve) - Hayot sug'urtasida uzoq muddatli shartnomalarga asoslangan to'lovlar majburiyatini qoplash uchun ajratiladigan zaxira. Aktuar formulalar asosida hisoblanadi:

$$\text{Matematik zaxira} = \text{Hozirgi kutilayotgan to'lovlar qiymati} - \text{Hozirgi kutilayotgan mukofotlar qiymati}$$

Diskont stavkalari, o'lim ehtimolliklari, shartnoma davomiyligi hisobga olinadi.

IBNR – E'lon qilinmagan da'volar zaxirasi (Incurred But Not Reported Reserve) - Sug'urta hodisasi yuz bergan, ammo hali kompaniyaga rasmiy da'vo berilmagan holatlar uchun ajratiladi. Statistika regressiya, historik koeffitsientlar, yoki chain-ladder metodikasi asosida aniqlanadi.

$$IBNR = (\text{Kutilayotgan umumiy da'volar}) - (\text{Allaqachon ma'lum bo'lgan da'volar})$$

XULOSA VA TAKLIFLAR

Sug'urta korxonalarida rezervlar hisobi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, moliyaviy xavflarni kamaytirish va xalqaro standartlarga (xususan IFRS 17 "Insurance Contracts") muvofiq shaffof moliyaviy hisobotlar tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, O'zbekiston sug'urta bozorida rezervlarni shakllantirish, baholash va hisobga olish amaliyoti hali to'liq raqamlashtirilmagan, shuningdek, xalqaro tajribalardan cheklangan darajada foydalanilmoqda. Bu esa moliyaviy natijalar aniqligiga, sug'urta risklarini baholashga hamda investorlar ishonchiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Rezervlar hisobi nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarning aniqligini, balki korxonaning kelgusidagi to'lovga qodirligini ta'minlaydi. Shu sababli, rezervlar shakllanishining metodologiyasi aktuariy hisob-kitoblar, ehtimollik modellari va risklarni baholash mexanizmlari bilan uzviy bog'lanishi lozim. Xalqaro amaliyotda rezervlar quyidagi asosiy turlarga ajratiladi: to'lanmagan da'volar bo'yicha rezerv (Outstanding Claims Reserve), kutilayotgan da'volar bo'yicha rezerv (IBNR – Incurred But Not Reported), earned but not expired reserves (UEPR), hamda CSM (Contractual Service Margin) kabi IFRS 17 talablari asosida aniqlanadigan rezervlar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston sug'urta korxonalarida rezervlar shakllantirishda diskontlashtirish darajasi, risk tuzilmasi va kelgusidagi pul oqimlari baholash metodlari yetarlicha aniqlashtirilmagan. Natijada, moliyaviy hisobotlarda aktiv va majburiyatlar o'rtasida nomuvofiqliklar yuzaga keladi. Bu holat korxonaning soliq bazasiga, dividend siyosatiga hamda kapital yetarliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro standartlarga asoslangan yondashuv, ya'ni "best estimate liability + risk adjustment + contractual service margin" modeli rezervlarni hisoblashning eng to'g'ri mexanizmi sifatida tan olingan. Shu bilan birga, bu yondashuvni milliy amaliyotga integratsiya qilish uchun normativ-huquqiy bazani yangilash, buxgalteriya hisobining milliy standartlarini IFRS 17 ga moslashtirish, raqamli audit tizimlarini joriy etish, va kadrlar malakasini oshirish zarur.

Biz tadqiqotlarimiz natijasida quyidagi taklif va tavsiyalarni ishlab chiqdik:

1. IFRS 17 asosida rezervlar hisobini qayta tuzish — milliy buxgalteriya standartlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, ayniqsa "Fulfilment Cash Flows" va "CSM" tushunchalarini integratsiya qilish zarur.
2. Aktuariy modellarni joriy etish — rezervlar hisobini amalga oshirishda "Expected Value Approach", "Chain Ladder", "Bornhuetter-Ferguson" modellari asosida statistik prognozlash mexanizmini tatbiq etish.
3. Rezervlarni diskontlashtirish siyosatini takomillashtirish — uzoq muddatli majburiyatlarni hisoblashda bozor asosidagi chegirma stavkalarini qo'llash orqali moliyaviy natijalarni yanada aniqroq aks ettirish.
4. Sug'urta rezervlarini shakllantirish bo'yicha yagona elektron platforma — barcha sug'urta kompaniyalar uchun yagona ma'lumotlar bazasi va rezervlar monitoring tizimini tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hatchett, O. *Insurance Technical Reserves as a Measure of Financial Preparedness*. – London: Risk Management Press, 2018. – 214 p.
2. Исроилов, Ш. И. Страховые резервы как гарантия исполнения обязательств страховщика. – Ташкент: Фан, 2021. – 168 с.
3. Чориев, Д. Сугурта резервлари молиявий жавобгарликни таъминловчи восита сифатида. – Самарқанд: СамИСИ нашриёти, 2022. – 142 б.
4. Melville, M. S. *Financial Instruments of Risk and Liability in Insurance Companies*. – New York: Routledge, 2021. – 275 p.
5. Daykin, G. *Actuarial Liabilities and Discounted Valuation of Technical Reserves*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 312 p.
6. Каримов, А. Т. Сугурта резервларини шакллантиришда қонуний ва молиявий ишончни таъминлаш. – Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти, 2020. – 156 б.
7. Муродов, Б. Қ. Сугурта захиралари ҳисобининг актуар ва статистик жиҳатлари. – Тошкент: Бухгалтерия ва аудит, 2022. – 190 б.
8. Режепова, Э. С. Сугурта резервлари ва молиявий барқарорлик муносабати. – Нукус: Қорақалпоғистон университети нашриёти, 2022. – 130 б.
9. Садиков, Т. С. Молиявий стратегия ва риск бошқарувида сугурта резервларининг аҳамияти. – Тошкент: Илм-зиё, 2021. – 165 б.
10. *International Financial Reporting Standard (IFRS 17) – Insurance Contracts*. – London: IFRS Foundation, 2021. – 135 p.
11. KPMG. *Insurance Reserves and Solvency Requirements: Global Review 2022*. – Zurich: KPMG Global, 2022. – 84 p.
12. Swiss Re Institute. *Macroeconomic Resilience Indicators in Insurance Sector*. – Zurich: Swiss Re Publications, 2021. – 97 p.
13. PricewaterhouseCoopers (PwC). *Challenges in IBNR Estimation under IFRS 17*. – London: PwC Global Report, 2023. – 68 p.
14. World Bank. *Technical Provisions and Consumer Protection in Insurance Markets*. – Washington, D.C.: World Bank Publications, 2020. – 101 p.
15. European Union. *Solvency II Directive 2009/138/EC on the Taking-up and Pursuit of the Business of Insurance and Reinsurance (Framework Directive)*. – Brussels: Official Journal of the EU, 2015. – 79 p.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100